
Petr Janeček: Černá sanitka – Tříkrát a dost. Mytologie pro 21. století.

Jan Luffer

Petr Janeček: Černá sanitka - Tříkrát a dost. Mytologie pro 21. století. Plot, Praha 2008, 368 s.

Černá sanitka je na cestě teprve přes dva roky, ale za tu dobu se z ní stala instituce se silným inspiračním vlivem na divadlo, televizi, rozhlas a publicistiku. Téma současné folklorní prózy zpracoval Petr Janeček do podoby mnoha článků odborného i populárního zaměření a v krátkých intervalech vydal tři sbírky komentovaných městských pověstí a fám. Podtitul třetího dílu Černé sanitky „Tříkrát a dost“ dává tušit, že autor konečně snímá nohu z plynu a uzavírá kapitolu knižního publikování sebraného materiálu. Od prvních dvou dílů se díl závěrečný liší na první pohled výrazným navýšením počtu číslovaných textů vyprávění na 327 a naopak absencí obecných teoretických textů, které by se již opakovaly. Svou povahou jde tedy o díl dodatkový, jehož těžiště by mělo ležet v doplnění zajímavého materiálu k celkem 310 textům publikovaným v předchozích dílech.

Texty jsou tradičně tříděny do třinácti tematických skupin, jejichž pojmenování i pořadí se v každém díle liší, ale obsahově jde převážně o konzistentní celky. Všechny Černé sanitky začínají kapitolou o démonech, vražích a přízracích. Ve třetím díle je tato kapitola nejrozsáhlejší a z celé knihy nejzajímavější. Obsahuje tradiční vyprávění starého původu, jako je mezinárodní typ o synu zavražděném vlastními rodiči nebo o pohřbu zdánlivě mrtvé, stejně jako pověsti o UFO, které jsou spolu s duchařskými memoráty zařazeny poprvé. K většině textů se pojí komentáře v rozmezí od drobné poznámky k rozsáhlému a pečlivě dokumentovanému výkladu. Je jen drobným nedostatkem, že autorově pozornosti unikla pověst č. 26 „Konec truchlení“, již nechal bez komentáře. Jde přitom o rozšířenou a od středověku doloženou látku, která má vlastní číslo v mezinárodním katalogu lidových vyprávění (ATU 769) a Václav Tille ji ve svém Soupisu českých pohádek označuje jako „Rubášek“, patrně podle německého názvu Das Totenhemdchen v pohádkách bratří Grimmů.

Druhá kapitola, o lidském zdraví, odkazuje na první díl Černé sanitky, neboť spojuje dohromady její kapitoly o drogách a o zvířatech v roli parazitů a obsahuje některé velmi podobné texty (Halucinogenní tetování, Žáby v břiše). Nejvíce pozornosti v sekundárních textech věnuje autor právě fámám o drogách, které racionálně vyvrací a v případě mediální „kachny“ z roku 2007 o intoxikaci olizováním ropuch si dává práci i s přírodovědným výkladem. V kapitole o nehodách a naschválech se začíná projevovat největší nedostatek celé knihy, kterým je podle mého názoru nadbytečnost mnoha textů. Čím dál více ubývá autorových komentářů a samostatně stojící texty často neobstojí ani jako materiál relevantní pro odborníka, ani jako esteticky působící slovesný útvar pro čtenáře. Je zřejmé, že autor chtěl ukončit sérii Černých sanitek využitím maximálního počtu sebraných vyprávění, ale bohužel neodhadl míru a nekriticky zamíchal dohromady zajímavé texty s texty planými. Vedle sebe totiž stojí například mezinárodní pověst s ustáleným syžetem „Překvapení v sudu“ s komentářem osvětlujícím historické pozadí, podávajícím interpretaci a citujícím novinový článek a nekomentovaný vulgární text „Věžeňská pomsta“, který bych do žádného žánru lidové slovesnosti nezařazoval. Podobně je tomu ve čtvrté kapitole o zvířatech, kde je na jedné straně podrobně komentovaná známá pověst o dusícím se dobrmanovi nebo pověst o krysím králi s odkazy na populární kulturu a na straně druhé nahodilě výpovědi jako „Pozor na jeleny“ nebo „Potkan v paneláku“ (zde navíc s pravopisnou chybou). Pátá kapitola svým názvem - Zákeřní cizinci vracejí úder - navazuje na stejnou kapitolu v prvním díle trilogie a přináší několik nových fám o cizincích, většinou bez doprovodného slova. Část o automobilech a cestování otvírá pověst o mocnými utajovaném zázračném vynálezu, jejíž motivy stopuje autor až do starověku, a mezinárodní pověst o autě po mrtvém, dále následují většinou drobnosti bez komentářů. Téměř čistě materiálové jsou kapitoly o erotice a moderních výrobcích a technologiích; oběma by přitom opět prospělo krácení.

Kapitoly určené chronologicky - dobou komunistické totality a obdobím protektorátu - patří k těm zajímavějším, zvláště „Příběhy z Protentokrátu“, které opět obsahují mnoho textů o městském fantomu Pérákově, jemuž byl věnován značný prostor i v předchozím díle Černé sanitky. Texty se však neopakují, autor ukazuje Péráka i v jiné podobě než jako postrach nacistů - jako maskovaného zástupce katolické církve strašícího lidi i jako libovolného záškodníka utvářeného různými ideologiemi. Stručnou podobu má úplně nová kapitola týkající se povinné základní vojenské služby, které dominuje důkladně komentovaná fáma o chemikálii přidávané vojákům do pití s cílem utlumit jejich sexuální pud. Knihu uzavírá kapitola studentského folkloru s vyprávěními soustředěnými hlavně kolem tématu zkoušek a mimořádně rozsáhlá kapitola dětského folkloru.

Sekundární texty opět svědčí o autorově širokém rozhledu a fundovanosti v oboru městských pověstí a fám: uvádí jejich vývoj a interpretaci, srovnává je s dalšími, zahraničními i domácími variantami, nachází mnoho stop v populární kultuře a dokumentuje je ukázkami novinových zpráv či úryvky z knih. Několik malých nesrovnalostí však přece jen nacházíme. Je už malou tradicí z prvního dílu Černé sanitky volné používání termínů. „Verze“ je uvedena jako synonymum „varianty“ (s. 127), zvláštní je spojení „fiktivní memorát“ (např. s. 65), „bajka“ je použita ve smyslu „povídáčka“ (s. 173). Nepřípadné je naznačení genetické souvislosti vyprávění tam, kde jde jen o vnější podobnost nějakého motivu; například text „Prase a prsten“ (s. 100) nevychází z motivu „Ztracený prsten nalezený v rybě“, pouze je mu částečně podobný. Jedná se však o maličkosti, úroveň sekundárních textů se drží vysoko. Nápadité a vtipné jsou i ilustrace od Vojtěcha Šedy, zvoleného pro výtvarný doprovod závěru trilogie. Jako jediný skutečný nedostatek vidím zmíněný „rekordní počet“ textů, který udělal knize medvědí službu. Škoda, že si autor neřekl spolu s „třikrát a dost“ i „méně je někdy více“.

Jan Luffer